

CONSIDERAȚII ASUPRA FAMILIEI UNUI VICEBAN AL SEVERINULUI: MĂRGANII.

Ligia Boldea*

Cuvinte cheie: *Banat, n obilimea română, Marga, viceban de Severin, zălogire*
Mots-clés: *Banat, noblesse roumaine, Marga, viceban du Severin, causes jugées*

Sistemul stăpânirii funciare la nivelul Banatului medieval cărașan se constituie ca parte componentă a frescei sociale ce are ca element central nobilimea românească bănățeană. În marea lor majoritate, documentele referitoare la istoria acestui ținut fac referire la diferitele aspecte legate indisolubil de stăpânirea asupra pământului, cu întreg arsenalul său de practici economice și norme juridice ce au reglementat acest atribut esențial al condiției de nobilitate. Deținerea pământului, legitimitatea, ereditatea și perpetuarea dreptului de stăpânire au focalizat interesul elitelor sociale din întreg arealul ce se poate subsuma lumii medievale. Același interes manifest este prezent și în spațiul bănățean, generator al unei feudalități locale românești care, deși lipsită de anvergura marilor baroni sau a marii aristocrații a regatului maghiar, s-a integrat în formele sale specifice nobilimii țării, grație interesului pe care puterea centrală l-a manifestat față de acești stăpâni (recunoscuți treptat în mod oficial, prin act scris) de pământuri ce au putut fi capacitați în cel mai înalt grad în complexele campanii militare în care regatul și acest ținut de graniță au fost angrenate de-a lungul secolelor XIV-XVI. S-au conturat astfel o serie de familii nobile, bine individualizate atât prin identitatea membrilor săi, cât și prin ansamblul stăpânirilor lor funciare, nuclee familiale ce impresionează în multe cazuri prin longevitatea dată de șirul neîntrerupt de generații ce s-au succedat de la primele atestări documentare, survenite în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și până la mijlocul secolului al XVII-lea, dar și prin trăinicia patrimoniului lor funciar pe care l-au prezervat și chiar augmentat în toată această vreme. Desigur că se disting marile familii nobile românești bănățene, posesoare a zeci de sate și părți de sate¹, ai căror membri au purtat nu o dată titlul de *egregius* (vezi familiile Bizerea,

Cerna, Deș, Măciș, Fiat, Măntic, Gârliște, Racovița), reconfirmate în stăpânirile lor ancestrale (stăpânite *ab antiquo* – conform formulei regăsite în limbajul documentelor vremii) de către regalitate în primul rând pentru serviciile militare credincioase prestate de generație după generație, în șirul neîntrerupt de conflicte ce au solicitat frontiera sudică dunăreană. Lor li se adaugă un număr de familii mai modeste, ale acelor fruntași (*potiores*) al căror domeniu a depășit de cele mai multe ori, prin danii și achiziții, satul de origine și care, prin funcții și atribuții publice la nivel comitatens și districtual s-au evidențiat ca identități de sine stătătoare (exemple fiind furnizate de familiile Plugovița, Bucșnița, Lazăr, Pobora, Floca). Dacă membri ai primei categorii, ajunși în funcții de mare responsabilitate (stolnici, vistieri, bani și vicebani de Severin sau Jaica, cavaleri, curteni sau funcționari ai Curții regale) au reprezentat în primul rând, în mod oficial, autoritatea centrală², ceilalți fruntași locali, aflați în funcții inferioare (juzi nobiliari, crainici, jurați, arbitri, oameni ai regelui) au fost, de bună seamă, exponenți ai obștii nobiliare din această zonă.

Un caz oarecum aparte, care ridică suficiente semne de întrebare, este cel al familiei Marga, exemplu ce prezintă o contradictorie realitate: pe de-o parte, doi dintre membri săi ajung aproape de cele mai importante demnități locale; unul - Iacob de Marga, viceban și castelan de Severin între 1459 și 1478, celălalt – Gheorghe Marga (fiul lui Iacob), locțiitor al banului de Severin, atestat ca atare în anul 1515. Pe de-altă parte, puterea și influența lor, bunăstarea lor ne apare fragilă și conjuncturală, prin prisma a ceea ce documentele lasă să se întrevadă pe o perioadă de aproximativ 150 de ani, de la primele atestări documentare din jurul anului 1470 și până la mijlocul secolului al XVII-lea. Este un caz pe care am considerat necesar a-l expune atenției, ca un „alt” mod de raportare la ceea ce statutul de

* Muzeul Banatului Montan, B-dul Republicii, nr.10, Reșița, ligiaboldea@yahoo.com

1. Ligia Boldea, *Nobilimea românească din Banat în secolele XIV-XVI (origini, statut, studiu genealogic)*, Ed.Banatica, Reșița 2002, 68.

2. Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Londra, 2000, 93-94.

nobilitate a presupus în epocă. În consecință, ne-am focalizat atenția asupra sistemului familial al stăpânirii lor funciare, cu toate inconsecvențele, oportunitățile dar și problemele trădate de o informație documentară posibil lacunară.

Identificarea așezării de baștină a familiei se poate realiza doar în mod aleatoriu, acceptând ideea că o stăpânire de familie a devenit generatoare de nume nobiliar, edificatoare în acest sens fiind lista anexă publicată de către istoricul Ioan Drăgan în volumul dedicat nobilimii române din Transilvania, în cadrul căreia așezarea Marga, localizată în districtul Caransebeș, figurează având atașată existența a 11 persoane cu statut nobiliar³, cifră care este confirmată de o serie de documente aparținând secolelor XV-XVII. Or, pentru nucleul familial ce face obiectul materialului de față, persoana lui Iacob de Marga deschide „istoria” familiei grație demnității de viceban de Severin, pe care a deținut-o alături de Sandrin Șișman de Buziaș sau de Petru Rayn Voievod între anii 1459 și 1478⁴. O longevitate remarcabilă în funcție, ce a scos practic din anonimat familia și a oferit bune perspective descendenților săi, după cum vom vedea din derularea ulterioară a informației documentare.

Pornind de la premisa, verificată în majoritatea cazurilor referitoare la nobilimea românească a Banatului montan medieval⁵, potrivit căreia numele nobiliar al unei familii a fost dat de una dintre stăpânirile sale strămoșești, așezarea Marga se conturează ca posesiune-nucleu a familiei ce îi va purta numele timp de mai bine de două secole, atât cât documentele vremii lasă să transpară.

Situată pe rama nordică a Munților Țarcu, care închid în acest sector Valea Bistrei⁶, așezarea Marga limitează spre răsărit istoricul district al Caransebeșului, aflându-se în imediata vecinătate a Porților de Fier ale Transilvaniei și a proximului district transilvan al Hațegului⁷. Documentar însă, deși numele primului membru atestat al familiei, Iacob de Marga, apare încă din anul 1459, de-abia de la începutul secolului al XVII-lea datează actele care relaționează în mod direct și incontestabil familia de stăpânire asupra satului Marga. Astfel, în conscripția din anul 1603, ilustrativă pentru

dispunerea unităților fiscale în zonă, un Gheorghe Marga figurează ca deținând 6 porți în satul Marga⁸, după cum, douăzeci de ani mai târziu, în 1633, Ștefan și Gașpar Marga sunt pomeniți ca având stăpâniri în Marga, dar locuind în Caransebeș⁹. Dacă mai adăugăm la aceste informații faptul că satul Marga nu apare în documente cuprins în nici un alt patrimoniu funciar familial, putem susține opinia conform căreia această posesiune trebuie privită ca parte centrală a bunurilor funciare ale familiei nobililor de Marga. Cu precizarea, care va particulariza oarecum această exponentă a nobilimii române bănățene, că patrimoniul său funciar ne apare, pe de-o parte, extrem de fracturat, compus din părți de posesiuni stăpânite în indiviziune cu alte familii, pe de-altă parte, foarte instabil, de vreme ce unele stăpâniri vor fi schimbate, zălogite sau restituite de o manieră care face aproape imposibilă reconstituirea lor integrală. De fapt, impresia este aceea că familia Marga și-a datorat întru totul ascensiunea funcției obținute de Iacob de Marga în 1459¹⁰, moment în care ea pare să se fi stabilit în Caransebeș, de unde a încercat să își lărgască stăpânirile, intrând în coliziune cu interesele altor familii nobile bănățene care dezvoltaseră ansambluri funciare pe Valea Bistrei (vezi grupul de stăpânitori din familiile Floca, Negotești și Pobora¹¹, dar mai ales puternica familie Bizerea-Găman) sau în depresiunea Caransebeș, pe cursul Timișului. Nu lipsite de relevanță sunt și tranzacțiile cu familia Gârliște de Rudăria sau intruziunile în cadrul sistemului de stăpânire al familiilor Racovița de Caransebeș și Fiat de Armeniș.

Strict documentar, în stăpânirea familiei Marga au ajuns, pentru un timp mai scurt sau mai lung, 11 părți de posesiuni în districtul Caransebeș, 13 posesiuni în comitatul Hunedoara și 3 în comitatul Alba, cifre care ar fi putut fi semnificative dacă membrii familiei nu s-ar fi dovedit incapabili să le păstreze timp mai îndelungat. Căci ele nu pot fi privite sub nici o formă ca alcătuind un tot unitar, de vreme ce stăpânirea celor din Marga asupra lor apare ca fiind vremelnică și conjuncturală. Pentru a înțelege mai bine aceste aserțiuni, vom detalia toate problemele patrimoniale cu care familia s-a confruntat pe parcursul a mai bine de un secol și jumătate, din 1470 și până la căderea Banatului de Caransebeș și Lugoj sub otomani.

3. Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania (1440-1514)*, Ed Enciclopedică, București, 2000, 410.

4. Pesty Frigyes, *A Szörényi vármegyei hajdani oláh kerületek*, Budapest, 1876, 81-82; Iuliu Vuia, *Districtus Walachorum. Cercurile românești bănățene*, Timișoara, 1929, 29.

5. L. Boldea, *op.cit.*

6. Dumitru Țeicu, *Banatul montan în evul mediu*, Ed Banatica, Timișoara, 1998, 349.

7. Vezi harta anexată de Marius Bizerea și Constantin Rudneanu articolului *Considerațiuni istorico-geografice asupra districtului autonom al Caransebeșului în evul mediu*. SIB, 1, 1969, 7-22.

8. Pesty Fr., *A Szörényi bánság és Szörény vármegye története*, II, Budapest, 1878, 302.

9. *Ibidem*.

10. I. Drăgan, *op.cit.*, 325.

11. L. Boldea, *Noi considerații asupra elitelor sociale românești bănățene: stăpânii de pe Valea Bistrei (secolele XV-XVI)*. AnB, SN, Arheologie-Istorie, XII-XIII, 2004-2005, 325-342.

Prima controversă s-a ivit în anul 1470¹² când, în fața scaunului de judecată al districtului Lugoj, condus de castelanii de Jdioara, Iacob de Măciș, Ioan More și Vasa, s-au prezentat Iacob de Marga și fratele său, Sandrin Șişman de Buziaș, foști castelani ai Severinului, pentru a se judeca cu privire la partea ce i se cuvenea lui Iacob de Marga din veniturile cetății, parte care fusese însoțită de fratele său, Sandrin. Cum acesta din urmă se pare că nu i-a remis această sumă, adunarea districtuală a decis ca Sandrin Șişman să îi plătească fratelui său suma de 19 florini drept compensație, iar dacă nu va putea, să îi zălogească trei părți de posesiuni în satele Buziaș, Ohaba și Borzașul de Sus, până când Iacob va putea recupera banii. Hotărârea a fost însă contestată de către unul din frații devălmași ai părâtului, Martin *Thewrswk*, care a solicitat să achite el suma în cauză pentru a rămâne singur stăpân în cele trei sate, angajament acceptat de către adunare¹³. Deși cele trei posesiuni nu au ajuns în stăpânirea lui Iacob de Marga, momentul pare a furniza un tipar prin care acest nobil, ajuns viceban al Severinului, și descendenții săi au încercat să profite de problemele conjuncturale ale altor nobili pentru a-și augmenta propriul patrimoniu funciar.

Mult mai importantă este însă informația furnizată de un document întocmit în 21 septembrie 1503¹⁴, prin care regele Vladislav II a luat la cunoștință și a aprobat schimbul de stăpâniri efectuat între nobilul Gheorghe Marga, în numele său și al urmașilor săi, și nobila doamnă Ursula Horvath, văduva marelui comis Nicolae Horvath de Kolonyth, tranzacție ce ridică suficiente semne de întrebare ce se circumscriu sferei noastre de interes. Schimbul de bunuri, în sine, nu a fost decât o practică uzuală, des întâlnită în relațiile dintre stăpânii nobili de pământuri; intrigă însă posesiunile schimbate și, mai ales, motivația ce a stat la baza acestei acțiuni. Potrivit documentului, Gheorghe Marga a oferit spre schimb părțile sale din posesiunile Copăcele (*Kopach*), Zlagna (*Zlathna*), *Zlospathaka* și Vălișoara (*Waliswara*) din districtul Caransebeș, primind din partea Ursulei Horvath părțile sale din posesiunile Strigh (*Ztrygh*), Mărtinești (*Marthondenk*), Dîncul Mare (*Naghdenk*), Dîncul Mic (*Kysdenk*), *Lonka*, Sîntimbru (*Szent Imreh*) și Petreni (*Pethren*) din Hunedoara, zona Orăștiei, apoi părți din Oarda de Jos (*Waraghya*), *Zeepmezew* și *Bewnye* din comitatul Alba, precum și părți din Bretea Română

(*Oláh Berethe*), Gînțag (*Ganzzaga*), Covragiu (*Korogh*), Vilcelele Bune (*Jowalchal*), Vilcelele Rele (*Pokolwalchal*) și Bățalar (*Bathalar*) din comitatul Hunedoara¹⁵. Nu a fost primul caz în care o familie nobilă românească bănățeană a obținut stăpâniri în afara Banatului, în comitate transilvănene¹⁶, stăpâniri întărite prin donație regală, după cum relevă documentul în cauză. Și totuși, de ce nevoia acestui schimb?

Aparent, în ambele cazuri poate fi invocat interesul funciar sau pecuniar: Gheorghe Marga a urmărit să-și extindă patrimoniul funciar (modest în perimetrul Banatului) pe seama unor stăpâniri din comitatele învecinate, în timp ce Ursula Horvath a fost determinată de nevoi financiare, căci, în același an, ea va vinde trei dintre cele patru moșii (Copăcele, Zlagna și Vălișoara) banului de Severin, Iacob de Gârliște, păstrând pentru sine doar *Zlospathaka*¹⁷. Situația pare însă mai complicată pentru ambele părți; în același an și ca o consecință a acestei tranzacții, Ștefan Marga, în numele său și al fraților săi Ioan și Nicolae, s-a opus vânzării de către tatăl lor a părților de stăpânire strămoșească din Copăcele și Zlagna către banul de Severin¹⁸. Două concluzii se pot desprinde pe marginea acestui fapt: în primul rând, aceea potrivit căreia posesiunile Copăcele, Zlagna, *Zlospathaka* și Vălișoara ar fi constituit, alături de Marga, parte a patrimoniului funciar strămoșesc al familiei, dobândit într-o perioadă și în condiții incerte. Cu amendamentul că, în cazul Vălișoarei, documente anterioare atestă această așezare ca fiind cuprinsă în ansamblul stăpânirilor funciare aparținând familiei Fiat de Armeniș, căreia îi este reconfirmată prin nouă danie în anul 1468¹⁹. Se poate presupune însă că familia Marga s-a constituit ca familie condvizională a celor din Armeniș, de vreme ce Gheorghe Marga a oferit spre schimb doar părți din această posesiune. În al doilea rând, atrage atenția dezacordul intervenit între membrii familiei Marga, fiii contestând decizia tatălui de a înstrăina bunuri patrimoniale, fapt mai rar întâlnit

15. cf. Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I-II, București, 1967.

16. Sunt relevante exemplele oferite de familia Deș de Timișel, stabilită la începutul secolului al XVI-lea în Transilvania, cu posesiuni întinse în comitatele Dăbâca, Cluj, Turda, cel al unor ramuri ale familiei Măciș de Tincova, așezate în aceeași perioadă în comitatele Hunedoara și Dăbâca sau cel al familiei Bucoșnița, strămutată în secolul al XVII-lea în districtul învecinat al Hațegului.

17. Documentul tranzacției a fost prezentat în cadrul unui complicat proces de partajare de bunuri ce au aparținut fostului ban de Severin, Nicolae de Gârliște, fiu banului Iacob de Gârliște, proces derulat între anii 1566-1569. Vezi Pesty Fr., *op.cit.*, 378.

18. *Ibidem*, II, 275.

19. Dragoș-Lucian Țigău, *Familia Fiat de Armeniș în secolele XV-XVII. Banatica*, 14, 1996, 44.

12. Pesty Fr. *Krassó vármegye története*, III, Budapesta, 1882, 425.

13. Ioan Aurel Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) în secolele XIV-XVI*, Ed Dacia, Cluj-Napoca, 1991, 136-137.

14. Pesty Fr., *A Szörényi bánság.*, III, 149.

în documentația vremii. În pofida acestei opoziții, schimbul și vânzarea ulterioară a acestor stăpâniri s-au materializat în fapt, căci peste ani regăsim aceste moșii în stăpânirea Gârliștenilor, care și le vor disputa la rândul lor în complicate procese de moștenire și partajare între anii 1544 și 1569²⁰.

Probleme s-au conturat și în privința celor șase părți de posesiune din comitatul Hunedoarei – Bretea Română, Bățălar, Vilcelele Bune, Vilcelele Rele, Gîntag și Covragiu, asupra cărora existau încă din 1501 dispute posesorale. Situația va fi detaliată într-un document din 13 decembrie 1511²¹, o contestație venită din partea lui Iuga (fiul decedatului Simon, fiu al răposatului Ștefan Pogan, fiu al decedatului Gașpar) asupra modului în care Gheorghe Marga și Ștefan More de Săcel, ginerii defunctului Ștefan Pogan, și-au însușit părțile de posesiune și actele aferente în schimbul unei sume de bani, părți care i s-ar fi convenit în calitate de unic moștenitor pe linie masculină al lui Gașpar Pogan. Deoarece între anii 1501-1502 s-a ajuns la o înțelegere temporară, prin care bunica sa, Marta Pogan (văduva lui Ștefan Pogan) și mătușa sa, Cătălina (soția lui Ștefan More) urmau să dețină aceste stăpâniri până la majoratul pârâșului, în 1511 Iuga le solicită în dreaptă și deplină stăpânire. Între timp, se pare că moșiile au ajuns să fie valorificate de ginerii Martei Pogan, Ștefan More, soțul Cătălinei, și Gheorghe Marga, soțul Anei Pogan, în baza actelor de posesie pe care și le-au însușit. Decizia voievodului Transilvaniei a dat dreptate pretențiilor lui Iuga, hotărând ca cei doi nobili să-i restituie acestuia părțile de stăpânire și actele aferente, în schimbul unei sume de bani ce a reprezentat probabil quantumul convenit fiicelor din moștenire părintească (acea *quarta puellaris*). În acest context, cum trebuie înțeles schimbul realizat în anul 1503? În ce mod părți din cele șase posesiuni au ajuns în stăpânirea lui Nicolae Horvath și, mai apoi, a soției sale și ce drept real a avut aceasta să le schimbe cu Gheorghe Marga, de vreme ce ele au făcut parte din patrimoniul familiei Pogan? O explicație plauzibilă ar fi aceea că a fost vorba de părți diferite din aceste posesiuni, deținute în indiviziune de mai mulți posesori, caz în care interesul lui Gheorghe Marga ar fi justificat de dorința de a-și consolida proprietatea în zonă prin cumularea părților provenite prin intermediul soției sale cu cele obținute prin schimb de la Ursula Horvath.

Momentul 1503 pare a reliefa profilul unui personaj dispus a forța limitele dreptului legitim

de stăpânire funciară din dorința de a-și spori propria avuție. Nu este de neglijat nici faptul că atitudinea sa poate fi explicată și prin poziția pe care a deținut-o la nivel districtual, fiind fiu al unui viceban de Severin, cât și locuitor, el însuși, al banului atunci când acesta lipsea, situație care l-ar fi putut încuraja în tendința de supralicita avantajele date de statutul său social.

De altfel, un nou document din 18 iulie 1504²² vine să confirme aserțiunea de mai sus: în această zi, același Gheorghe Marga a fost chemat în judecată în fața banilor de Severin, Petru Vistier de Măcicaș și Iacob de Gârliște, de către nobilul Ladislau de Racoviță (zis și Pribeagul – *Pribe*) cu scopul de a recupera de la acesta părți din moșiile părintești *Akziny*, *Kziny* și *Var* (*Mezfulu*) din districtul Caransebeș²³, zălogite în urmă cu 20 de ani de mama sa lui Iacob de Marga în schimbul sumei de 160 de florini aur pentru a-l răscumpăra din captivitatea otomană. Situația s-a complicat, necesitând decizia banilor, deoarece Gheorghe Marga, pretextând vremurile grele, a solicitat 400 de florini aur pentru a retroceda posesiunile familiei Racoviță. Suma cerută a părut, pe bună dreptate, exagerată solicitantului, drept pentru care el recurge la procedura legală, supunându-se hotărârii celor doi bani ai Severinului. Aceștia, după audierea ambelor părți, hotărâsc următoarele: după ce Ladislau *Pribe* avea să plătească suma de 160 florini aur, cei doi urmau să stăpânească împreună cele trei moșii până când, fie Gheorghe Marga ar fi putut să dovedească faptul că i se cuveneau cei 400 de florini și trebuia să îi primească, fie s-ar fi dovedit că pretențiile sale nu aveau nici un temei, în acest caz el fiind obligat să cedeze stăpânirile posesorului de drept²⁴.

Chestiunea pare să fi trenat în deceniile următoare, căci în 1530, în fața Capitlului din Arad, descendenții lui Ladislau *Pribe*, Martin,

22. Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, II/2, București, 1887, 524, nr.422.

23. Evoluția acestor stăpâniri este destul de interesantă: în anul 1458 ele sunt amintite în cadrul posesiunilor lui Iacob de Racoviță, cu care acesta a intrat în indiviziune alături de familia lui Nicolae de Bizerea, care se pare că a încercat să eludeze drepturile familiei Racoviță, profitând de faptul că unicul urmaș al acesteia ajunsese în captivitatea otomană. În 1485 fiul lui Iacob, Ladislau de Racoviță, revenit din captivitatea otomană, își reclamă stăpânirile (inclusiv cele trei aflate în discuția de mai sus) în fața regelui Matia Corvin, după ce urmașul nobilului de Bizerea refuzase să i le returneze. În fața scaunului de judecată regele a hotărât excluderea din stăpânire a familiei Bizerea și redarea tuturor drepturilor familiei Racoviță. Din nou se ridică un semn de întrebare asupra modului în care părți din *Akziny*, *Kziny* și *Var* au ajuns în stăpânirea lui Gheorghe Marga – când s-a produs zălogirea lor către Iacob de Marga? Poate să fi fost acesta din urmă condizional cu Bizereștii în aceste moșii? Vezi L. Boldea, *op.cit.*, 180.

24. Pesty Fr *op.cit.*, 370-371.

20. L. Boldea, *Nobilimea românească din Banat...*, 215-217.

21. *Magyar orsz g lev lt r*, DL 32581. Se va cita în continuare MOL.

Petru și Ladislau de Racoviță (fiii săi) și-au disputat părțile din stăpânirile Cicleni (*Cseklyen*) și *Kyzyn* cu nobilul Francisc Fodor, care se opune pretențiilor familiei nobililor de Racoviță în numele său, al lui Iacob, Gașpar și Doroteea Marga, precum și al lui Francisc Mătnic și Nicolae Maciova, susținând că aceste posesiuni li se cuvin. A fost, evident, o reminiscență a controversei create la începutul secolului al XVI-lea, familia Marga continuând să clameze drepturi asupra unei posesiuni ce i-a fost zălogită cândva la sfârșitul secolului al XV-lea și care fusese răscumpărată parțial de Racovișteni în 1504.

Nu se cunoaște soarta ulterioară a posesiunii *Kyzyn*; în ceea ce privește Cicleniul, un act din 5 noiembrie 1572²⁵ dovedește faptul că acest sat a ajuns în stăpânirea familiei Marga, căci în această zi bărbatul ales (*egregius*) Nicolae Marga, în numele său și al rudelor sale, datorită unei nevoi stringente de bani, a zălogit părțile sale din posesiunile Cicleni și Bolvașnița din districtul Sebeș, comitatul Severin bărbatului ales Gașpar *Oztrowy* pentru suma de 100 florini. Ni se relevă aceeași relativitate a stăpânirii celor din Marga, întărită și prin aducerea în discuție a Bolvașniței, posesiune atestată începând cu anul 1480 ca aflându-se în stăpânirea devălmașă a familiilor Fiat de Armeniș și Măcicaș de Tincova²⁶. Din nou ni se sugerează o intruziune sub forma condvizionalității în sistemul proprietăți altor familii nobile române bănățene.

Pentru prima jumătate a secolului al XVII-lea transpar doar mici frânturi ale unor alte stăpâniri ce au aparținut la un moment dat familiei. Astfel, din testamentul Margaretei Găman, datat în 2 octombrie 1600²⁷, printre bunurile lăsate moștenire rudelor, este pomenit la Glimboca un iobag de casă, Petru Roman, luat cu zălog pentru 18 florini de la Gheorghe Marga, iobag ce urma să revină orfanelor sale.

Într-un document din 20 martie 1635²⁸ o Sara Marga, văduvă a lui Nicolae de Gârliște (*egregius*), și fiii săi din alte căsnicii, sunt pomeniți ca deținând jumătate din satul Dezna sub forma unui zălog în valoare de 400 de florini, cealaltă jumătate fiind zălogită pentru aceeași sumă lui Sigismund Fiat. În realitate, prin documentul în cauză, nobilul Fiat a fost donat de către principele Gheorghe Rákóczi cu întreaga stăpânire asupra Deznei, ca răsplată pentru fidelitatea manifestată încă din tinerețe în diferite împrejurări; formula exactă a fost cea a

dezălogirii, căci Sigismund Fiat a plătit suma de 1000 de florini în contul stăpânirii depline.

În sfârșit, din 10 ianuarie 1653²⁹ datează un nou schimb de bunuri funciare, realizat între Ștefan Marga (în numele soției sale, Margareta Gârliște și a fiului său, Ștefan) și nobilul Iacob Fiat, prin care cel din urmă îi cedează definitiv lui Ștefan Marga părțile lui din posesiunile Marga (împreună cu iobagii) și *Böszömény* (împreună cu iobagul Ioan *Buldzul* și bunurile acestuia), în timp ce nobilul Marga îi reda posesiunile Poiana și Buchin, moșii, de altfel, strămoșești ale familiei Fiat de Armeniș, reconfirmate de regalitate maghiară în stăpânirea lor încă din anul 1489³⁰. Deși contractul a trebuit întărit de ambele părți prin depunerea sumei de 100 florini, Ștefan Marga se pare că nu respectat termenii contractului, astfel încât, prin ordin princiar, suma de 100 florini i-a revenit lui Iacob Fiat.

În urma derulării informației documentare de care dispunem, rezultă o imagine destul de ambiguă a patrimoniului funciar al Mărganilor, punctată de prea puține certitudini. Inclusiv stăpânirea lor asupra așezării Marga (probabil toponimic transformat în patronimic) este certă documentar doar de la începutul secolului al XVII-lea. Putem însă opera cu analogiile furnizate de marile nuclee familiale românești bănățene, în cazul cărora existența patronimicului derivat dintr-un toponimic este extrem de evidentă. Nu vedem de ce ar sta lucrurile altfel în cazul familiei Marga. Din păcate, analogiile se opresc în acest punct, căci patrimoniul Mărganilor, atât cât a fost, dar și cât ni se relevă documentar, se dovedește foarte incert și fluctuant, în contrast evident cu perenitatea altor ansambluri funciare familiale, atestate documentar pe o perioadă de 250 până la 300 de ani. Ca o schemă posibilă, se poate presupune că între stăpânirile familiale strămoșești au figurat, alături de Marga, și posesiunile Copăcele, Zlagna, *Zlospathaka* și Vălișoara, situate de-a lungul drumului comercial ce lega districtul Caransebeș de cel al Hațegului, Banatul de Transilvania, pe linia cursurilor Timiș - Bistra. Din motive neprecizate, în 1503 Gheorghe Marga, fiul vicebanului Iacob de Marga, a realizat un schimb prin care a renunțat la aceste posesiuni (incerte ca drept de stăpânire sau insuficiente pentru nevoile sale?) în favoarea altor 16 părți de posesiuni din comitatele Hunedoara și Alba, dintre care șase au ridicat în viitorul proxim noi probleme de stăpânire din partea unor moștenitori legitimi ai familiei Pogan (a fost vorba de Bretea Română, Gîntag, Bățalar, Covragiu, Vilcelele Bune și Vilcelele

25. *Ibidem*, III, 394.

26. L. Boldea, *op.cit.*, 280.

27. Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440-1653)*, Timișoara, 1981, 117.

28. Pesty Fr. *Krassó.*, IV, 299.

29. Idem, *A Szörényi bánság.*, II, 303.

30. D.L. Țigău, *op.cit.*, 31 și 44.

Rele). Asupra celorlalte zece³¹ nu avem referiri suplimentare, așa încât am putea considera că ele au rămas în stăpânirea familiei Marga, ce a preferat să își părăsească unele posesiuni din Banat pentru o serie de moșii în Hunedoara și Alba, în jurul cărora și-a concentrat, probabil, interesul familial, cu atât mai mult cu cât schimbul din 1503 a fost întărit de regalitate printr-un act de donație. Deși în urma acestui fapt s-ar putea presupune că familia s-a strămutat într-unul din comitatele sus-amintite, o parte a ei, cel puțin, a rămas cu certitudine în Banat, căci în secolul următor un Gheorghe Marga este amintit ca deținând șase porți în satul Marga în cadrul conscripției din 1603, pentru ca alte două documente, din 1630³² și 1633³³ să pomenească, unul, casa lui Gașpar Marga din Caransebeș cu prilejul unei hotărâniciri, celălalt faptul că, deși Ștefan și Gheorghe Marga aveau stăpâniri în satul Marga, ei locuiau în Caransebeș, situație perfect explicabilă, dacă ne gândim că antecesorii lor (Iacob de Marga și Gheorghe Marga) au deținut demnități importante în plan local, al căror sediu a fost Caransebeșul, centru politico-administrativ al zonei.

În privința celorlalte părți de moșii, printre ai căror stăpânitori au figurat, la un moment dat, și membri ai familiei Marga, dreptul lor de stăpânire considerăm că a fost limitat și conjunctural. Trei posesiuni - *Akziny*, *Kziny* și *Var* au fost disputate cu familia nobililor Racoviță de Caransebeș, care le zălogise vicebanului Iacob de Marga la sfârșitul secolului al XV-lea în condiții extrem de dificile pentru soarta sa, și pe care cei din Marga refuzaseră inițial să le redea moștenitorului de drept în anul 1504, fapt ce a necesitat hotărârea banilor de Severin în această privință, după cum am arătat în paginile anterioare. Apoi, părțile din posesiunile Cicleni și Bolvașnița vor fi, la rândul lor, stăpânite în devălmășie cu familiile Racoviță și Fiat de Armeniș, după cum atestă documente din anii 1530 și 1572, de la această din urmă familie Mărganii deținând, temporar, pe la mijlocul secolului XVII, satele Poiana și Buchin, vechi stăpâniri ale celor din Armeniș, pe care li le va restitui în 1653 în schimbul moșiilor Marga și *Böszömény*.

În consecință, încercarea de restituire a patrimoniului funciar al familiei Marga s-a dovedit grevată de serioase impedimente, nu neapărat de natură informațională. Documentele păstrate, deși fac referire la acești stăpâni de pământuri, dezvăluie

mai degrabă lipsa de consistență și relativitatea conținutului ansamblului funciar familial, un caz oarecum singular în panoplia familiilor nobile române ale Banatului de deal și de munte. Desigur, au existat familii care au deținut zeci de sate, părți de sate sau predii (Fiat, Găman-Bizerea, Măciș, Mătnic, Peica), dar și familii nobile de mai mică anvergură socială prin prisma bunurilor funciare stăpânite (Cerna, Buceșnița, Lazăr, Plugovița, Pobora, Floca), dar nici una dintre acestea nu a dovedit această incapacitate de a se menține în aceleași stăpâniri o perioadă semnificativă, probabil nici măcar o generație, cel puțin din a doua jumătate a secolului al XV-lea (când apare atestată documentar, ceea ce nu înseamnă că nu au existat și în perioada anterioară) și până în 1658, când situația stăpânirii funciare în Banatul de Caransebeș și Lugoj s-a modificat radical prin alunecarea sa în sfera de dominație otomană. În opoziție cu ceea ce a fost comun tuturor familiilor sus-amintite – stăpânirea consecventă cel puțin a unui minim patrimoniu funciar timp de generații – familia Marga a practicat mai degrabă schimbul, zălogirea, devălmășia pentru a suplini, se pare, absența unei proprietăți funciare reale în ținutul de baștină, pentru a nu risca ignobilarea.

De altfel, achiziționarea de moșii (prin schimb și cumpărare) în Hunedoara și Alba trebuie că s-a circumscris aceleași nevoi funciare și pecuniare, imposibil de rezolvat în perimetrul Banatului cărașan. A fost o familie ce a acces în rândul elitei românești bănățene grație aceluia Iacob de Marga, viceban al Severinului timp de aproape 20 de ani, demnitate obținută încă de la începutul domniei lui Matia Corvin, fapt care ne face să bănuim că el și-a câștigat meritele și funcția, poate și condiția de familiar, în timpul conflictelor antiotomane purtate de părintele suveranului, nu mai puțin celebrul Ioan (Iancu) de Hunedoara în deceniile anterioare, la fel ca mulți alți membri ai importantelor familii nobile românești, dintre care s-au remarcat cei de Bizerea, Cerna, Deș de Timișel, Măciș și Mătnic³⁴. Relevante sunt și reconfirmările în stăpânire, donațiile sau demnitățile pe care aceștia le-au dobândit ca răsplată pentru credincioasele slujbe. Din păcate, fără o bază patrimonială solidă, familia celor din Marga nu a dobândit alura socială și economică a celor mai sus-menționate, ceea ce nu o exclude totuși din sfera acestor elite bănățene.

31. Șase din zona Orăștiei – Strigh, Mărtinești, Dîncul Mare, Dîncul Mic, Sintimbru și Petreni și trei în comitatul Alba – Oarda de Jos, *Zeepmezeu*, și *Bewnye*.

32. MOL, F 234, XXII szekreny, fasc.13, f 26.

33. Pesty Fr., *op.cit.*, 302.

34. Fügedi Erik, *A 15 századi magyar arisztokrácia mobilitása*, Budapest, 1970, 206.

CONSIDERATIONS SUR LA FAMILLE D'UN VICEBAN DE SEVERIN: MĂRGANII.

(Résumé)

La remarquable persistance à travers du temps des quelques institutions médiévales roumaines, en dépit des limitations ou des influences imposées par le nouveau mouvement intégrateur hongrois, a offert à la communauté roumaine médiévale du Banat (le secteur de la rivière de Caraș), y tenant compte en spécial de son élite socio-politique, la possibilité de se manifester pour conserver et perpétuer ses propres formes d'autonomie juridique, fiscale et militaire. L'autonomie relative de la contrée banatienne des zones collinaires et montagneuses a permis la survivance des quelques-unes des formes du droit roumain en plaine processus d'implant des normes juridiques occidentales, imposées par la royauté hongroise. On peut affirmer que la noblesse roumaine du Banat médiéval, en qualité d'élite d'origine cénéziale, ait assumé et préservé les deux aspects originaires inséparables: la maîtrise de la terre et la juridiction qu'on y ait résulté.

La noblesse roumaine banatienne apparaît, dans la lumière des nombreuses et variées informations, comme une classe sociale ténace et active, intéressée également de se consolider ses propres intérêts et propriétés, comme pour défendre ses objectifs concernant les huit districts privilégiés et, de cette perspective, la liaison organique d'entre les élites et la communauté des hommes communs (considérée d'une manière objective et tenant compte des réalités et des mentalités de l'époque) étant bien que suggestive. Ainsi, on peut retrouver ces nobles comme une composant fondamentale des assemblées districtuelles et civiques, se manifestant dans des différentes hypostases: habituellement, grace aux responsabilités détenues ec plan local, ils ont été les dirigeants de ces assemblées; ils apparaissent en qualité de témoins, arbitres, hommes du roi ou jurants (étant connu le fait que les procédures judiciaires avaient comme principale modalité de témoignage le jurement), s'exprimant soit individuellement, soit par le témoignage commun de l'assemblée toute-entière; au cas de l'absence du sigile districtuel, les nobles utilisaient ses propres sigiles pour authentifier les documents émises. La palette des causes jugées par ces nobles a été dominé, sans doute, par les problèmes concernant la possession foncière: la mise en possession, la

suspension du droit de propriété en cas d'infidélité, la constitution des fraternités adoptives, l'issue de l'indivision, la repousse des imixtions étrangères dans le système de maîtrise de la terre, les héritages, les mises en gage, l'héritage des jeunes filles, vents-achats, échanges et toute une série de circonstances concernant la juridiction mineure.